

KONFLIK SOSIAL SAJTRONE ANTOLOGI CERKAK
***CENGKIR GADHING TAMPARAN SUTRA* KANG KAIMPUN DENING ARY NURDIANA**
(TINTINGAN SOSIOLOGI SASTRA)

ERIAHEKA ZAKIYATUL FITRI

S-1 Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa), Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya
eriahfritri@mhs.unesa.ac.id

Yunita Ernawati, S.Pd, MA

Dosen Jurusan Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa), Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya

ABSTRAK

Konflik sosial mujudake prekara-prekara sing tuwuh sajrone bebrayan masyarakat jalaran anane kadadeyan kang ditindakake marang manungsa siji lan sijine. Antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana ngandharake maneka warna konflik sosial kang dumadi antarane paraga siji karo paraga liyane. Punjere panliten iki yaiku: 1) Kepriye wujud konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana?, 2) Apa kang dadi panyebab tuwuh konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana?, lan 3) Kepriye carane anggoné mungkasi konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS anggitane kang kaimpun dening Ary Nurdiana?. Adhedhasar underane panliten kasebut ing dhuwur, bisa didudut ancane panliten yaiku 1) Njlentrehake konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana, 2) Njlentrehake panyebab tuwuh konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana lan 3) Njlentrehake carane mungkasi konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana.

Panliten iki nggunakake tintingan sosiologi sastra. Sumber dhataane arupa antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana. Kang difokusna ana ing panliten iki yaiku ngenani konflik sosial sing ditandang marang para paraga sajrone antologi cerkak CGTS. Teknik kanggo ngumpulake dhata iki nganggo metode deskriptif kualitatif. Dhata sajrone panliten iki dipakoleh kanthi cara nganalisis antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana klawan migunakake teknik maca, nyatet lan nggolongake dhata kasebut banjur dhata dijlentrehake kanthi nggunakake teknik deskriptif kualitatif. Instrumen kang digunakake kanggo panliten iki yaiku panliti dhewe klawan alat bantu kayata buku utawa kertas, pulpen lan petelot.

Asile panliten yaiku ngandharake telung prekara ing antarane 1) wujud konflik sosial, 2) panyebab konflik sosial lan 3) cara pamungkase konflik sosial. Wujud konflik sosial kagambarake kanthi wujud kacingkrangan, padudon lan tindak kriminal. Banjur panyebab konflik ana telu yaiku ekonomi, beda panemu lan rasa kurang adil. Ekonomi dhewe kabagi dadi loro yaiku ekonomi sajroning kaluwarga lan masyarakat. Panyebab sajrone bab ekonomi kabagi dadi loro yaiku pakaryan lan pendidikan. Panyebab kaping loro sajrone beda panemu yaiku anane kurang rasa adil, kurange rasa paseduluran lan kurange rasa menghormati. Panyebab kaping telu rasa kurang adil kabagi dadi loro yaiku tuwuh rasa kuciwa lan pasrah. Cara pamungkase konflik sosial kabagi dadi papat yaiku usaha golek gaweyan, nerusake sekolah, ngalah lan musyawarah.

Tembung wigati: konflik sosial, tokoh, sosiologi sastra.

panliten, underaning panliten, tujuwan panliten, paedah panliten, lan wewatesaning tembung.

Lelandhesane Panliten

Karya sastra yaiku asil panikirane manungsa ngenani maneka wernane kadadean kang dumadi sajrone kahuripane manungsa sabendina. karya kang ora bisa uwal saka sawijine kadadean lan wektu kang nyata marang produksine. Miturut Plato, donya sajrone karya sastra yaiku arupa tiniru marang kasunyatan sing ana sajrone donya, kasunyatan kang pener uga arupa tiniru marang donya ide. Karya sastra kuwi nduweni patang kajian yaiku mimetik, ekspresif, pragmatik lan obyektif. Sajrone karya sastra kuwi ana rong unsur yaiku unsur instrinsik lan ekstrinsik, uga sajrone sastra kuwi nduweni alur kang bedha-bedha saben karyane. Pangripta ngrembakakake kasunyatan kang ana ing panguripane masyarakat. Kaya dene pangripta-pangripta, kang kaimpun dening Ary Nurdiana. Ing kumpulan cerkak CGTS para pangripta nggambarake panguripane masyarakat ing jagading kusastran Jawa.

Cerkak yaiku sawijine jinis karya sastra kang nduweni carita kang cekak utawa ringkes lan bisa nyekakake wektu kanggo maca carita kasebut uga nduweni carita sing bedha marang karya sastra liyane. Carita sajrone antologi cerkak kang diimpun dening Ary Nurdiana iki akeh sing ngrembag ngenani bab konflik sosial ing padinan. Konflik sosial ing padinan iku akeh banget wernane kayata, konflik ing sajrone kaluwarga, lingkungan lan masyarakat. Sajrone konflik sosial iki nganggo tintingan sosiologi sastra kang pas lan cundhuk marang cerkak kang diimpun dening Ary Nurdiana. Adhedhasar panlitenan iki, konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS iki wigati lan isih ngrembaka, mula panliti pingin medhar ngenani wujud, panyebab lan pamarekane konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS.

Underane Panliten

Adhedhasar lelandhesane panliten ing ndhuwur, bisa dijumpuk underane panliten kang bakal direnbug yaiku:

1. Kepriye wujud konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary

Nurdiana ?

2. Apa kang dadi panyebab tuwuhe konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana?
3. Kepriye carane anggone mungkasi konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana?

Ancase Panliten

Adhedhasar underane panliten kasebut ing dhuwur, bias didudut ancase panliten yaiku:

1. Njlentrehake konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS anggitane Ary Nurdiana.
2. Njlentrehake panyebab tuwuhe konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS anggitane Ary Nurdiana.
3. Njlentrehake carane mungkasi konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS anggitane Ary Nurdiana.

Paedhahe Panliten

Ana sak paedah sing bisa dijumpuk saka panliten iki yaiku paedah praktis, kaya dene ing ngisor iki.

Paedah Praktis

Paedah praktis kang bisa dijumpuk saka panliten iki yaiku:

- 1) Mangka sumbangan saka karya sastra mligine kanggo ilmu basa Jawa kang nduweni gegayutan karo sosiologi sastra.
- 2) Nambahi khasanah kapustakan ing bidhang ilmu sastra utawa karya sastra supaya bisa luwih kreatif.
- 3) Bisa kanggo nambahi wawasan marang para panliten sastra khusus lan para pamaca umum.
- 4) Kanggo panliten sabanjure bisa kanggo alternatif bahan informasi marang panliten karya sastra mligine bab sosiologi sastra ngenani antologi cerkak.

Tegese Tetembungan Operasional

Andharan ngenani tetembungan operasional iki diwenehake kesupay apanliti lan pamaca nduweni panemu uga persepsi ngenani irah-irahane panliten. Tetembungan kasebut ing antarane yaiku:

- (1) konflik yaiku samubarang kang asipat ora nyenengake sing dialami dening paraga sajrone carita, yen paraga iku nduweni pilihan, paraga iku ora bakal milih lelakon iku sing bakal dialami dening dheweke Meredith lan Fitzgerald sajrone (Nurgiantoro, 2007:122).
- (2) Sosiologi sastra ngrembug telung peranan yaiku dhasar ekonomi kang nuwuhake kelas-kelas sosial, kapung pindo dhasar kultural utawa budhaya kang mangun ngenani status-status sosial, lan kaping telu dhasar politik kang nuwuhake kelompok-kelompok kekuwatan politik utawa wewenang Weber sajrone (Faruk, 2013:31-33).
- (3) Cerkak yaiku prosa fiksi kang isine cekak kang ngandhut crita sing sarwa ringkes lan ora nganti nuduhake tembung-tembung sing ora wigati lumrahe digunakake kanggo ndawakake crita (Najid 2003:18).

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Bab tintingan kapustakan isine ngenani andharan babagan konsep utawa konsep-konsep kang gegayutan karo panliten iki. Panliten kanthi irah-irahan "konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana" nggunakake tintingan kapustakan kaya kang diandharake ing ngisor iki:

Panliten Sadurunge kang Saemper

Irma Tri Zaahiroh (2012), "Konflik Sosial Sajrone Novel *Maryam* dening Okky Madasari (Perspektif Georg Simmel)", Sastra Indonesia Universitas Negeri Surabaya, Skripsi. Ngrembug bab konflik sosial ngenani bentuk konflik sosial, penyebab konflik sosial lan cara penyelesaian konflik. Asil saka panliten iki nuduhake yen penyebab lan bentuk konflik sosial sajrone novel antarane yaiku konflik hukum, kepentingan, lan hukum intim utawa akrab. Kamangka cara pamungkase konflik sosial sajrone novel arupa kanthi cara dharai, menang salah sawijining pihak, lan kompromi.

Endang Telasih Rahayu (2013), "Konflik ing

Jagading Pamulangan Sajrone Antologi Cerkak *Trubus Kang Mraggas* Anggitane Tiwiek S.A Tintingan Struktural", Jurusan Basa lan Sastra Daerah Universitas Negeri Surabaya, Skripsi. Ngrembug bab konflik-konflik ing jagading pamulangan arupa unsur kang mirunggan sajrone panliten. Asil panliten iki selaras karo underaning panliten ngenani konflik kang ditandang dening paraga yaiku konflik internal sing bisa nuwuhake rasa mamang lan rasa kuwatir. Konflik eksternal awujud konflik sosial antarane individu kayata konflik antarane jabatan, lan kaluwarga, uga konflik karana jabatan. Pamungkasaning konflik dipungkasi kanthi maneka warna yaiku kanthi cara pasrah, ngukuh jebahan, lan wicaksana.

Elis Novianti (2016), "Konflik Sosial Sajrone Cerbung *Tikus Bangkok* anggitane Adinda AS (Tintingan Sosiologi Sastra)", Jurusan Basa lan Sastra Daerah Universitas Negeri Surabaya, Skripsi. Ngrembug bab ngenani gambaran konflik sosial menika kanthi wujud padudon, pangincim lan pancakara kang dumadi marang siji lan sijine, klompok karo klompok, sarta pawongan karo klompok. Panyebab tuwuh konflik sosial yaiku bisa tuwuh jalaran *karakteristik* saben pawongan lan kapreluan sing beda-beda. Pamungkasaning konflik sosial ditindakake kanthi cara *mediasi*, kompromi, menang salah sawijine pihak, lan anane kalungguhan ing parerintah. Nilai kang diuger dening masyarakat sajrone cerbung yaiku nilai gotong royong, waspada, wasis, rukun lan sumeleh.

Iva Nilasari Nur Cahya (2017), "Novel Juninem Dodolan Tempe anggitane Tulus Setiyadi (Tintingan Sosiologi Sastra)", Jurusan Basa lan Sastra Daerah Universitas Negeri Surabaya, Skripsi. Isine ngrembug bab maneka warna prekara konflik sosial kang gegayutan klawan bebrayan masyarakat. Konflik sosial kang kinandhut sajrone novel kasebut kayata konflik adhedhasar underan panliten menika diperang dadi papat. Sepisan, struktur crita sajrone novel ana loro yaiku tema mayor kacingkrangan, lan tema minore arupa pangupa jiwa lan katresnan. Gegambarane konflik sosial menika diperang dadi loro yaiku lumantar dhiri pribadi lan lumantar pawongan liya. Cara mungkasi konflik lumantar dhiri pribadi kagambarake saka kadadeyan kang bisa ngowahi panikirane paraga supaya bisa ngowahi tumindake lan bisa mungkasi konflik kasebut, yen cara mungkasi konflik lumantar wong liya yaiku saka pambiyantune paraga marang konflik sosial paraga utana.

Adhedhasar saka panliten saemper ing ndhuwur bisa dingerteni yen panliten ngenani konflik sosial sajrone basa Jawa iku wis akeh banget. Panliten sing wis dijlentrehake ing ndhuwur nguweni tambahan kawruh marang panliten iki. Panliten saemper menika ngrebug bab kang padha yaiku ngenani konflik sosial nanging sing mbedakake mung bahan kang diteliti. Bahan kang diteliti kasebut bisa arupa novel, cerbung, antologi geguritan lan sapiturute. Panliten iki sajrone panlitenane nggunakake bahan antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana kanthi tema kang padha lan tintingan uga padha marang panliten saemper. Panliten kasebut uga digunakake kanggo mawas sepira adohe pambedhane marang panliten kasebut klawan panliten iki. Sawise nnggoleki panliten kang saemper, panyerat bisa mangerteni yen panliten iki wis nate diteliti marang pawongan liya saengga panlitenan iki asil saka panliti dhewe.

Karya Sastra Jawa Modern

Sastra arupa karya seni sing sautuhe ora bisa uwal saka sekabehane gejala sing ana sajrone kahuripane bebrayan. Kahuripan sing ana sajrone bebrayan nguweni maneka warna masalah banjur bisa diolah lan disuguhake kang kreatif dening pengarang kanggo asil saka sawijine karya sastra sing pungkasan bisa didadekake kanggo sawijine dokumen sosial. Karya sastra nduweni ancas sing padha, yaiku kanggo motifasi kang ngarah ing aksi sosial sing luwih nduweni teges, kanggo ngasilake nilai-nilai kabecikan sing bisa ngangkat lan ndandani situasi lan wektu alam (Ratna, 2003:35-36).

Karya sastra arupa struktur kang dadi punjer nyinaoni ilmu sastra, amarga karya sastra iku nduweni ciri-ciri kang onjok kayata ngenani rima, utawa ratra, aspek-aspek sing bisa ngrembakake analisis sastra kasebut. Sajrone analisis karya sastra iku aspek-aspek kasebut sing kudu di tuwuhake lan paling onjok supaya bisa ndadekake carita kang diteliti kasebut bisa dimangerteni dening para pamaca. Karya sastra kuwi ora mung arupa gejala individual, nanging uga arupa gejala sosial. Analisa sosiologis nguweni pamawasgedhe marang fung-fungsi sastra. Karaya sastra kanggo produk marang bebrayan tartantu. Karya mesthi nguweni masukan utawa ide lan paedah marang struktur sosail sing ngolehake asil (Ratna, 2003:11).

Mawas saka andharan ing ndhuwur mau, mula bisa dimangerteni yen karya sastra lan sastra ora bisa

uwal saka kadadeyan – kadadeyan sing ana sajrone masyarakat. Kamangka karya sastra iku nduweni sambungkrakete klawan sosiologi. Antologi cerkak CGTS yaiku kumpulan cerkak saka pitulukur cerkak kang kaimpun dening Ary Nurdiana sing sajrone cerkak-cerkak kasebut ana bab konflik sosial ing sabendina ditindakake dening manungsa uga sajrone masyarakat, lingkungan. Amanat kang bisa dijupuk saka konflik sosial sajrone antologi cerkak kasebut supaya bisa mawas dhir, bisa luwih dewasa lan bisa kanggo pasinaonan marang manungsa ing sajrone panguripane.

Cerkak

Cerkak mujudake bahan kang bakal diteliti ana ing panliten iki. Cerkak kang diengga yaiku antologi cerkak CGTS dening Ary Nurdiana. Antologi cerkak iki nengake ngenani konflik sosial sing ana sajrone kasunyatan uripe manungsa. Bisa dadi pasinaonan marang pawongan ana ing masyarakat. Cerkak ning kene wis wigati banget ana ing kasunyatan apa maneh ing karya sastra. Cerkak kuwi kawangun saka rong perangan yaiku unsur instrinsik lan unsur ekstrinsik. Saka rong perangan kasebut bisa nduweni daya pangaribawa kang wigati sajrone crita kasebut.

Cerkak arupa salah sawijine sarana sajrone pangrembakane basa Jawa lan akeh dipingini para pamaca amarga carita sing dijupuk dening pengarang bisaane yaiku carita kang ringan, uga asring dialami dening para manungsa utawa kadadeyan sing ana sajrone padinan ing bebrayan. Cerkak arupa strukturalisasi, imajinasi lan nilai. Strukturalisasi iku nduweni makna tumpangtindih klawan imajinasi. Kayata, nduweni daya upaya marang tuwuh imajinasi kasebut miturut (Faruk 2013: 51)

Saben karya sastra kuwi mesthi nduweni titikan, kayata cerkak ya nduweni pira-pira titikan yaiku (1) critane cekak, (2) paraga sajrone crita kuwi mung titik, (3) paraga sing kacaritakake ora nganti owah nasibe, (4) crita fiktif utawa ora nyata, (5) sing dadi punjere carita (prakara) tumuju ana sawijine carita, (6) njalari efek tunggal lan kesan tunggal, (7) ngandharake prastawa kang tliti lan cetha sastra prayoga, (8) katulis antarane 4 nganti 10 kaca.

Sosiologi Sastra

Sosiologi nyinaoni ngenani sekabehane kadadeyan sing ana sajrone masyarakat lan

sambunggrakete marang pawongan siji klawan sijine. Masyarakat arupa obyek ilmu sosial sing bisa kaperang saka pira – pira segi yaiku saka segi ekonomi, ana sambunggrakete klawan bab produksi, distribusi lan jasa. Maksudé yen hakikate manungsa iku nduweni cara kanggo nyukupi kabutuhane sing anane mung sawates. Banjur saka segi politik nduweni kekuasaan sajroning masyarakat kang arupa jabatan utawa wewenang. Sosiologi uga nyinaoni ngenani sekabehane sing ana sajrone masyarakat lan ana sambunggrakete klawan pawongan liya uga masyarakat. Saka kadadéyan sing ana sajrone masyarakat iku bisa kawawas saka masalah – masalah sosial sing tuwuh ing masyarakat. Saka masalah – masalah kasebut bisa tuwuh pira – pira segi kayata saka segi ekonomi, politik, kaluarga lan agama. Saka pira – pira segi kasebut sing ana sajrone masyarakat bisa tuwuh konflik – konflik sosial kang bakal diteliti lan ditintingi nganggo sosiologi sastra. (Soerjono, 1997:16- 17)

Konflik Sosial

Konflik ora sawijine babagan kang asipat negatif lan ancaman marang sesambungane. Nanging konflik kasebut arupa bentuk dhasar saka interaksi marang masyarakat siji lan liyane ananging konflik kasebut nduweni panyelesaian. Konflik nduweni pira-pira jinis sing bisa nuwuhake akibat sosial sing bedha yaiku konflik pertandingan antagonistik, konflik hukum, konflik fisik sajrone hubungan intim lan sapanunggalanipun. (faruk, 2013:35- 36)

Wujud paraga kang dadi panyebabé konflik kasebut yaiku paraga antagonis. Paraga antagonis kasebut berposisi klawan paraga protagonis, kanthi cara langsung utawa ora langsung asifat fisik utawa batin. Mula, bisa kadadéyan yen sesambungane para paraga kang nduweni pambéda watak, sikap, kepentingan, cita-cita lan pangarep-arep dadi panyebabé konflik sajrone carita (Nurgiyantoro 2000:179)

Konflik sajroning karya fiksi kabagi dadi loro, yaiku konflik eksternal lan konflik internal (Nurgiyantoro 2007: 124)

- 1) Konflik eksternal yaiku konflik kang dumadi antaraning sawijine paraga klawan samubarang kang ana sanjabane, bisa klawan lingkungan ing sakupenge, uga bisa klawan manungsa liyane. Konflik eksternal iku dhewe

diperang dadi loro yaiku konflik fisik lan konflik sosial.

- a. Konflik fisik dijalari saka lingkungan, kayata disebabake anane banjir, ketiga sing dhawa, gunung njeblog lan liya-liyane.
 - b. Konflik sosial, konflik kang disebabake ana sesambungane lawan manungsa liya lan lingkungan sakupenge, utawa prakara - prakara kang dumadi tumrap manungsa. Upamane padu, politik, agama, ekonomi, lan liya-liyane.
- 2) Konflik internal, yaiku konflik kang dumadi sajroning ati, jiwa, sawijining paraga ing carita. Dadi konflik iki mujudake konflik kang dialami dening manungsa klawan atine dhewe utawa bisa diarani konflik batin. Upamane ngenani, asmara, kuciwa, kelangan, lan liya-liyane.

Fungsi Positif Konflik Sosial

Konflik nduweni fungsi kanggo nyawijikake para pawongan kang nduweni unsur-unsur pambéda ing sajrone masyarakat. Kadadéyan sing nuwuhake anane konflik, nanging yen para pawongan ora nduweni rasa yen nduweni pangrasa kang judheg, dheweke bisa ngadoh utawa ora nuwuhake konflik amarga webine nuwuhake kadadéyan kang ora dikarepake dening para manungsa kasebut.

Konflik nduweni fungsi kanggo ngilangake unsur sing bisa medhot sajrone sawijine babagan lan bisa kanggo ngrembakakake bali marang siji lan sijine. Konflik arupa putusan klawan antagonis. Anane konflik kasebut nuwuhake sawijine kadadéyan antarane manungsa sing antagonis klawan manungsa liya amarga nduweni masalah sing kurang trep mituruté. Ananging konflik sajrone masyarakat kuwi bisa rampung kanti cara musyawarah supaya ora ana padu klawan manungsa siji lan liyane.

Carane mungkasi Konflik

Carane mungkasi konflik iku ana rong wujud, kapisan yaiku kanthi cara tertutup, kang kaping pindho kanthi cara tinarbuka. Carane mungkasi konflik kanthi tertutup, nuduhake ing sawijine kahanan karya fiksi sing pancen wis tamat, caritane wis entek lan

trep marang gagassan ana ing carita kasebut, para paraga nrima “nasib” kaya dene pandhapuke tumrap carita. Cara mungkasi konflik kanthi cara tinarbuka, yaiku nuduhake menawa pungkasaning carita durung tamat, adedhasar logika carita, konflik uga durung dipunkasi kanthi sampurna utawa ngawang para paraga carita uga durung ngundhuh nasibe kaya dene pandhapuke. Cara kang kaya mangkene, menehi kalodhangan tumrap para pamaos kanggo melu muwuhake pamikiran, ngimajinasikake, ngira-ira kepriye pamungkasaning carita (Nurgiyantoro 2007: 148)

Miturut teori klasik Aristoteles (sajrone Nurgiyantoro, 2007: 146) cara mungkasi konflik kasebut ana loro, yaiku:

- 1) *Happy Ending* pungkasan carita ngemu babagan kang nyenengake.
- 2) *Sad Ending* pungkasan carita ora nyenengake.

METODHE PANLITEN

Ancangan Panliten

Metodhe deskriptif tujuwane kanggo ngandharake lan njlentrehake dhata kang ana (Surakhmad, 1985:139). Panliten kanthi nggunakake metodhe kualitatif deskriptif kuwi ngandharake sekabehe dhata kang ana, banjur digayutake karo kebutuhan saengga bisa nyengkuyung panlitenan kang ditindakake. Panliten deskriptif ora nduweni tujuan kanggo ngisi hipotesa tartantu, nanging mung nggambarake anane fenomena utawa kadadeyan, banjur dhata-dhata kasebut digambarake lumantar tembung-tembung utawa ukara kang dipisah-pisah miturut jinise kanggo ngasilake dudutan. Metodhe dheskriptif kualitatif digunakake sajrone panliten iki supayabisa menehi gambaran kang cetha ngenani konflik sosial sing ana saben manungsa lan masyarakat lan mangerteni wujud saka konflik sosial (Arikunto, 2006:243)

Sumber Dhata lan Dhata Panliten

Sumber dhata kang digunakake sajrone panlite iki yaiku antologi Cerkak anggitané Any Nurdiana. Sumber dhata kang digunakake arupa karya utawa naskah, minangka dhata formale yaiku tembung-tembung, ukara, lan wacana. Dhata kuwi minangka bahan utawa objek kang bakal dikaji. Dhata sajrone panliten iki arupa

tembung-tembung larik, ukara lan pada kang dijupuk saka antologi Cerkak *CGTS* anggitané Any Nurdiana kang digolong-golongake adhedhasar jinis, prakara kang diteliti, yaiku salaras karo undherane panliten. Ora kabeh cerkak sing ana sajrone antologi cerkak iki dionceki nanging dipilih temane kang saemper ngenani wujud konflik sosial cacahé kurang luwih sepuluh cerkak sing nduweni temane kang saemper.

Instrumen Panliten

Instrumen sajrone panliten deskriptif analisis arupa nggolongake dhata janthi nulis lan didadekake sajrone tabel. Instrumen ing panliten iki yaiku panliti dhewe, amarga panliti ing kene minangka subjek kang bakal nindakake panliten, lan instrumen liya kang bisa nyengkuyung proses anggoné njupuk dhata antarane yaiku : pulpen, petelot, buku lan kertas kanggo nulis dhata kang wis diwaca.

Tatacara Ngumpulake Dhata

Tata cara pangumpuling dhata mujudake cak-cakan panliten kanggo ngumpulake dhata. Pangumpulane dhata ing panliten iki nggunakake cara studi pustaka, yaiku ngumpulake dhata kanthi nggunakake sumber dhata kang awujud tulisan. Trap-trapan sajrone ngumpulake dhata kaya ing ngisor iki:

- 1) Maca lan ngamati cerkak

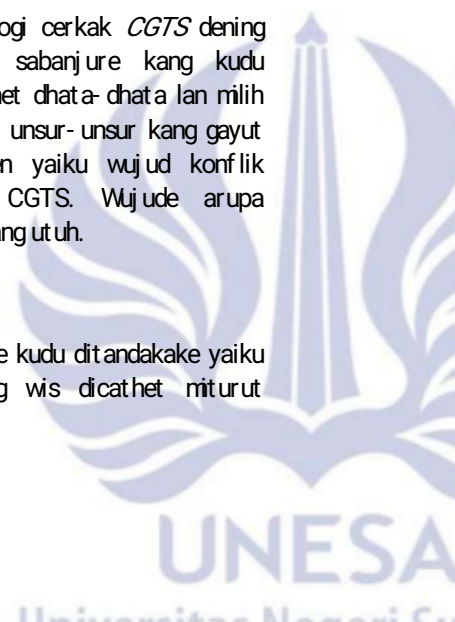
Tahap iki, kang kudu ditindakake yaiku maca saka ngarep kanthi pungkasan antologi cerkak *CGTS* dening Ary Nurdiana kanthi bola-bali. Iku ditindakake kanthi tujuwan supaya panliti nduweni gambaran kanthi total lan mangerteni isi cerkak kanthi cetha.

- 2) *Investasi* dhata

Sawise maca antologi cerkak *CGTS* dening Ary Nurdiana, tahap sabanjure kang kudu ditindakake yaiku nyathet dhata-dhata lan milih pethikan kang ngandhut unsur-unsur kang gayut karo underane panliten yaiku wujud konflik sosial sajronecerkak *CGTS*. Wujude arupa tembung utawa ukara kang utuh.

- 3) Nggolongake dhata

Tahap kang sanajure kudu ditandakake yaiku nggolongake dhata kang wis dicathet miturut

prakara lan ancane panliten kang wis ditentokake yaiku ngenani sesambungan antarane paraga siji lan paraga liyane, konflik, lan wujud konflik soziale. Tahap iki nduweni ancas kanggo njupuk dhata sing dibutuhake lan nyisihake dhata sing ora dibutuhake.

Tatacara Njlentrehake Dhata

Metodhe deskriptif analisis ditindhakake kanthi cara njlentrehake fakta-fakta kang sabanjure disusun kanthi analisis. Metodhe iki digunakake kanggo njlentrehake dhata banjur dijlentrehake luwih rinci, lan menehi gambaran saka sing wis dijlentrehake (Ratna, 2013:53). Tata cara analisi dhata kang ditindakake sajrone panliten iki bakal diandharake kaya ing ngisor iki:

- 1) Ngandharake wujud konflik sosial, penyebab, lan penyelesaian konflik sosial sing ana sajrone antologi cerkak CGTS dening Ary Nurdiana
- 2) Ngandharake apa wae wujud, penyebab, lan penyelesaian konflik sosial sajroning antologi cerkak CGTS dening Ary Nurdiana.
- 3) Ngumpulake, ngrinci, lan mriksa dhata kang di nduweni lan ana gegayutane antarane paraga siji lan liyane, konflik-konflik, wujud konflik, penyelesaian konflik, uga penyebab konflik sosial sing ana sajroning antologi cerkak CGTS dening Ary Nurdiana.
- 4) Nggolongake dhata kang wis dikumpulake adhedhasar sesambungane antarane paraga siji lan liyane yaiku ngenani konflik sosial sing ana sajroning antologi cerkak CGTS dening Ary Nurdiana.
- 5) Menehi dudutan ngenani konflik sosial sajrone antologi cerkak CGTS dening Ary Nurdiana.

Tatacara Panyuguhe Asile Panliten

Tatacara panyuguhe panliten ing kene diwiwiti saka panliti merang dadi bab lan sub bab. Diwiwiti saka bab I-VI supaya tumata anggone nyuguhake asil panliten kang awujud laporan skripsi. Trap-trapan kaya mangkono wis ana paugerane, mula anane laporan panliten iki nduweni tujuwan yaiku supaya bia nyuguhake konflik sosial sajrone antologi

cerkak CGTS. luwih cethane kang dijlentrehake kaya dene ing ngisor iki.

BAB I : Ngandharake purwaka sing isine lelandhesane panliten, underanepanliten, ancane panliten, lan paedhahe panliten.

BAB II : Ngandharake tintingan kapustakan sing isine panliten sadurunge kang saemper, kasusastran Jawa, novel, unsur intrinsik, sosiologi sastra, hegemoni lan lelandhesane analisis.

BAB III: Ngandharake metode panliten sing isine ancangan panliten, sumber dhata lan dhata panliten, instrumen panliten, tata cara pangumpulake dhata, tata cara panjlentrehake dhata, lan tata cara panyuguhe asile panliten.

BAB IV: Ngandharake andharan asile panliten kang kaperang dadi telung sub bab yaiku (1) njlentrehake wujud konflik sosial ; (2) nyebutake panyababe konflik sosial ; (3) nlentrehake panyelesaian konflik sosial.

ANDHARAN

Sajrone bab iki bakal dijlentrehake asil panliten ngenani konflik sosial sajrone antologi cerkak *CGTS* dening Ary Nurdiana nganggo tintingan Sosiologi Sastra. Andharan asil panliten adhedhasar underan lan ancane panliten yaiku wujudkonflik sosial sajrone antologi cerkak *Cengkir Gadhing Tmparan Sutra* anggitane Ary Nurdiana, panyebab tuwuhake konflik sosial sajrone antologi cerkak *Cengkir Gadhing Tmparan Sutra* anggitane Ary Nurdiana, carane anggone mungkasi konflik sosial sajrone antologi cerkak *CGTS* anggitane Anggitane Ary Nurdiana. Bakal diandharake ana ing ngisor iki.

Wujud Konflik Sosial sajrone antologi cerkak CGTS kang kaimpun dening Ary Nurdiana

Sajrone tintingan kang wis digunakake, konflik sosial yaiku sawijine kadadeyan sing ndadekake sajrone kahuripan iku luwih sampurna klawan likal-likune kadadeyan sing dituwuhake sajrone bebrayan masyarakat sosial. Wujud konflik sosial sajrone cerkak *CGTS* kang diimpun dening Ary Nurdiana iki cacahé pitulur cerkak lan pangripta, nanging ora kabeh diteliti mung sewelas cerkak kang diteliti ing panliten iki. Sajrone wujud konflik sosial iki ana kang wujud kacingkrangan, padu, colong jupuk utawa tindak kriminal, banjur panyebabe arupa bab ekonomi, beda

panemu, rasa kurang adil. Banjur pamarekane yaiku ngenani usaha golek gaweyan, nerusake sekolah, ngalah lan musyawarah. Kabeh kuwi kang bisa kadudut saka maneka warna masalah lan dhata sing ana sajrone cerak kasebut. Masalah-masalah kasebut ora asring ana ing sajrone panguripan ing sajrone kaluwarga, masyarakat lan lingkungan sakupenge.

Wujud Kacingkrangan

Kacingkrangan bisa diarani wujud konflik sosial amarga saperangan pawongan utawa saklompok sing ora bisa nyukupi kaperluane kanthi cara fisik utawa mentale. Saben pawongan iku ora mesthi nduweni pakaryan sing mapan lan trep sababe amarga cuthele pendhidhika, lapangan panggaweyan sing saya titik kang bisa nyebabake ora oleh pakaryan sing penak lan bisa nyukupi kabutuhane para manungsa utawa kaluwarga.

Dadi sing kanggo nyangga kabutuhane kulawarga ya mung kanthi buruh-buruh sakecekele (KADHAYUHAN CALON BESAN, /Ibnu Marwah/hal 45)

Pethilan ing dhuwur nuduhake anane tumindak kacingkrangan sing ditandang dening kuwargane Karji lan Karni. karji kuwi mung makarya dadi tani dadi mung bisa kanggo nyukupi kabutuhan mangan, nanging kurang menawa kanggo nukupi kabutuhan sekolahe anak-anake.

Wujud Konflik Sosial Padu

Padu yaiku tukaran sing disababake amarga beda panemu, beda kekarepan utawa marang bab apa sing dikarepake ora dituruti ora sedalan panikirane. Padu bisa ing ranah sosial, kaluwarga, uga bisa ning ndi wae lan marang sapa wae. Padu kuwi wis dadi hal sing lumrah yen ana sajrone kaluwarga nanging uga bisa ndadekake pepalong sing bisa dadi dawa lan susah yen ora ana sing dewasa panikirane utawa ngalah salah sijine. Mula bab padu iki wis asring ditemokake lan ditandang dening manungsa ing umume uga wis asring ing kanyatan.

(1) Cerkak Sumur

Sajrone cerkak "Sumur" ngandharake anane tumindak

padu. Bab kang nyababake padu iku tuwuh amarga anane bedha panemu, apa sing dikarepake kuwi sej e marang sijine. Kaya pethikan ing ngisor iki.

Kowe kuwi mung trima mateng wae ndadak crewet!
Aku kiwisngaya ndhudhuk,
ning kabeh rak baline
marang nasib, metu po ra
mengko. Ya donga wae, aja
ngreputi nganggo pitakonan
nganyelake ngono kuwi.
"Takon wae kok ra
oleh". (Sumur, Herry Abdi
Gusti 41)

Pethilan ing ndhuwur nuduhake salah sawijine tumindak padu sing njlentrehake ngenani paraga Joleno sing wis ndhudhuk sumur nganti jeru nanging jebul ora metu banyune. Nanging garwane panggah crewet iri marang tangga-tanggane sing wis padha masang PDAM lan sumure sing didhudhuk Jolena padha metu banyune nanging sumure dhewe ora mari-mari. Amarga garwane butuh kanggo sabendiane kanggo adus, masak lan sapiturute. Banyu kuwi pancen sumber kahuripane manungsa yen ora ana banyu ora ana panguripan sing bisa mbanyuni sawah, sumur lan sapiturute.

Pethilan ing ndhuwur mujudake anane tumindak padu. Perkara padu kuwi luwih asring utawa akeh ditemokake lan dumadi ana ing kanyatan tinimbang karya sastra. Paraga kowe ing ndhuwur nduweni sifat egois lan ora sadar dhir, amarga Nardi iku wong sing ora tanggung Jawab lan lali marang pawongan sing wis biyantu marang dheweke.

Wujud Konflik Sosial Tindak Kriminal (Colong Jupuk)

Tindak kriminal yaiku sekabehane kadadeyan sing nglanggar aturan hukum. Sing kalebu sajrone tindak kriminal arupa pawongan sing malingnipu, mateni, ngrampok, teroris lan sapiturute. Tindak kriminal iku tuwuh ana ing sajrone masyarakat disababake amarga kurange rasa kesadaran marang sapa-dha-padha, kurange pakaryan utawa kacingkrangan, lan kurange rasa menghormati marang garwane utawa pawongan sing luwih tuwa. Tindak kriminal biyasane katindakake marang sadulur, sakanca, kaluwarga lan ing panggonan musyawarah.

(1) Cerkak Taun Kang Marjila

Perkara tindak kriminal utawa colong jupuk

akeh kang dumadi ing kanyatan tinimbang ing karya sastra. Sawenehe medhia kayata ing TV, koran lan sapiturute utawa tau maca warta kang gegayutan klawan tumindak colong jupuk. Tindak kriminal kuwi bisa arupa mateni, maling, korupsi utawa saliyane. Salah siji bukti kang nuduhake tumindak colong jupuk kaya dene ing pethilan ngisor iki.

Lha ya kuwi sing dakkarepake. Aku wingi maca koran, jarene ana pembantu sing nggawa mlayu majikane. Terus bocah mau didol ing luar negri. Aku kok dadi kuwatir banget karo nasib anakmu. (Taun Kang Manjila, Emi Sudarwati 30)

Pethilan ing ndhuwur mujudake anane tumindak colong jupuk utawa tumindak kriminal. Paraga aku ning kene dhuweni rasa ora percaya uga wedi yen anake diemong marang pengasuh. Amarga akeh banget pengasuh sing ora tanggung Jawab marang pakaryane, apa maneh dheweke nari maca warta saka koran sing britae ngenani pengasuh sing nggawa mlayu anake juragane. Mula dheweke luwih percaya yen anak-anake kuwi diasuh dening ibuke dhewe. Banjur ibuke ya seneng bisa ngramut putune iku, nanging dheweke kudu ngalahi cara siji-sijine yaiku nutup pabrik tahune iku mau uga dheweke ya nandang lara amarga wis tua. Tumindak colong jupuk utawa kriminal ning kene wis dumadi ing kanyatan ora mung ana ing karya sastra. Akeh banget manungsa sing wis pikirane peteng amarga kabutuhan sing saya akeh uga ana faktor liya sing bisa ndadekake bab kaya mangkana. Dadi ibu-ibuk kudu ati-ati marang pengasuh yen anake kuwi diasuh marang pawongan liya, apa maneh pawongan sing durung pati dikenal.

Panyababe Konflik Sosial

Ekonomi

Ekonomi iku bab kang wigati banget ana ing kanyatan. Babagan ekonomi mesthi wis ora asing ing ranahe masyarakat umum. Ekonomi iku bagean saka konflik sosial sing wis umum kang bakal dijlentrehake ana ing kene. Sajrone konflik sosial ekonomi iku akeh banget maneka wernane kayata, kacingkrangan lan marat sing asring kasebut ana ing masyarakat. Ekonomi yaiku kadadayan manungsa sing sinambungan

marang produksi, distribusi lan konsumsi barang lan jasa. Ekonomi kanthi cara umum lan khusus arupa aturan sing ana sajrone kaluarga utawa manajemen sajrone kaluarga sing ngatur ngenani masalah dhuwit, kaperluane ing kaluarga.

a. Ekonomi Sajrone Kaluarga

b. Ekonomi Sajrone Masyarakat

Bab ekonomi iku ora asring ana ing kasunyatan iki, sajrone bab ekonomi iku kadadayan ana ing kaluarga, politik lan masyarakat. Ekonomi ing kaluarga iku bisa arupa masalah sing biyasane ditandang ana ing padinan, banjur dene ekonomi ing masyarakat iku bisa uga disababpake ngenani kekuasaan, pemimpin lan masalah-malah liya sing bisa nuwuhane konflik sosial kasebut.

Pakaryan

Pakaryan yaiku sawijine kadadayan sing ngasilake nduwit kanggo nguripi kaluarga utawa nyukupi kabutuhane. Kabutuhan kaluarga iku akeh banget lan saya larang ing jaman sing saya maju. Mula olehe makarya kudu sing giat supaya kabutuhane kacukupi lan bisa urip sing makmur. Pakaryan dhewe ana pakryan sing jujur lan pakaryan sing ora jujur. Tuladhane pakarya sing jujur yaiku tani, jur parkir, ndhudhuk sumur lan sapiturute, uga yen pakryan sing ora jujur yaiku maling, mateni, nipu, nyopet lan sapanunggalipun.

Pendhidhikan

Pendhidhikan yaiku sekabehane daya upaya kanggo masyarakat supaya bisa ngrembakake potensie manungsa supaya nduweni lan mangerteni kapribadene lan nduweni kapinteran uga supaya nduweni ketrampilan diperlokake ing sajrone masyarakat. Pendhidhikan iku uga kanggo mbentuk kapribadene lan jati dhirine manungsa sabenere. Pembentuk kapribadene manungsa iku bisa saka apa wae sing wis dilakokake ing padinana lan sajrone masyarakat bisa kanthi cara sengaja utawa ora disengaja.

(1) Cerkak Taun Kang Manjila

Sajrone cerkak "Taun Kang Manjila" nuduhake anane konflik sosial ngenani ba pendhidhikan sing tandang dening paraga aku. Paraga aku ning kene nduweni usaha jatuh bangun sadurunge diangkat resmi dadi pegawe negeri. Amarga ing jaman semana gole

jabatan kanggo pegawe negri kuwi ora gampang kudu ngabdhi nganthi pira-pira taun lan nduweni latar belakang pendhidhikan sing apik uga kudu nilai sing apik. Konflik sosial ngenani pendhidhikan iki wis wigati ing ranah masyarakat umum Bisa digambarake saka pethikan ing ngisor iki.

Taun 2005 aku diangkat pegawai negeri ing Bojonegoro.
Taun 2013 aku wiwit nerbitake buku kumpulan cerkak, drama, lan geguritan tulisane siswaku. Kanthi pangajab supaya bocah-bocah ora isin lan luwih sregep sinau Basa Jawa. (Taun Kang Manjila, Emi Sudarwati 31)

Pethikan ing ndhuwur nuduhake anane tunindhak ngenani konflik sosial pendhidhikan sing ditandang marang paraga aku. Dheweke anak kaloro saka paraga ibuk. Dheweke digedekna lan disekolahna nganthi dhuwur marang wong tuwa tunggal yaiku ibuk. Ibuk ning kene pingin yen anak-anake padha sukses masia dheweke kudu banting tulang mati-matian kanggu nyekolahake anak-anake. Saiki wis padha gedhe paraga aku disekolahake nganti sarjana ugaadhike. Kaloro anake iws padha omah-omah. Banjur, paraga ibuk iku nutup usaha tahune supaya bisa ngramut Eriza putune sing ditinggal paraga aku kanggo makarya. Dheweke ora percaya maranag *baby sister*, amarga miturute akeh *baby sisters* ora tanggung Jawab. Kanggo ibuke pendhidhikan kuwi penting supaya uripe anake iku mapan ora kaya dene wong tuwane. Banjur, ing taun 2013 dheweke nerbitake buku asil karyane murid-muride, njur ing taun 2015 dheweke pakoleh pangaji-aji guru basa Jawa sing kreatif saka Balai Basa Jawa Timur.

2. Beda Panemu

Sajrone bab panyebabe konflik sosial arupa beda panemu iki ana telung sub bab yaiku kurange rasa paseduluran, kurange rasa sadhar lan kurange rasa menhgornati. Kalelu sub bab kasebut bisa kadudut amarga akehe dhata kang wis diklompokake banjur kadudut katelu sub bab kasebut. beda panemu iku bisa tuwuh amarga krange rasa khurnat marang kepala kaluwarga utawa pawongan kang luwih tuwa. Banjur bisa amarga kurange rasa pasedulurang kang kurang

raket kang bisa nuwuhake beda panemu, beda kekarepan marang sadulure. Bisa disebutake ing ngisor ngisor iki.

(1) Cerkak Sumur

Sajrone cerkak "Sumur" njlentrehake paraga Joleno sing nduweni beda panemu marang katelu kancane sing lagi ngewangi dheweke ndhudhuk sumur. Deba panemu sajrone cerkak "Sumur" iki njlentrehake dsene beda panemu iku ora mesthi nyababake kisruh marang sakanca nanging bisa uga dadi nambahi kawruh apa kancane kuwi wong kang becik, jujur utawa kaya ngapa. Nanging ning kene nyatane kancane kasebut pawongan sing rada serakah lan pingin antuk kasil sing luwih. Dene kanca biyasane yaiku dulure dhewe kuwi pawongan kang jujur lan tanggung Jawab olehe makarya. Golek kanca makarya iku kudu sing bisa gawe tentreming ati ora malah gawe ati bingung lan ora sreg. Bisa dibuktakake saka pethikan ing ngisor iki.

Dene yen bebarengan runtung-runtung karo Hari Balung Nardi Kunciran Ndimun Upyug kuwi wis jelas diajak nggladhang balung lan watu tinggalan jaman purba. (Sumur, Herry Abdi Gusti kaca 38)

Pethikan ing ndhuwur nuduhake paraga Joleno nduweni panikiran kang beda marang kaloro kancane sing lagi makarya bareng ndhudhuk sumur. Kaloro kancane kuwi ngajak nggladhang balung lan watu ana ing jaman tinggalan purba nanging Joleno kuwi ora pingin lan ora sarujuk marang jak-jakane kanca-kancane. Joleno kudu ora sreg marang katelu kancane kasebut. Joleno luwih sreg marang dulure yen diajak ngewangi makarya ndhudhuk sumur, kaloro dulure iku pas makarya tujuwane mesthi wis cetha lan pasti tanpa liya-liya. Seje karo katelu kancane yaiku Hari Balung Nardi Kuncir lan Ndimun Upyug.

1) Kurange rasa paseduluran

Kurange rasa paseduluran iku bisa disababake saka akeh sabab, kayata kurang peduli marang sawijine kaluwarga, kurang tumindak kang adil, egois tanpa mikirna kaluwarga liyane. Saka bab kasebut kurang rasa paseduluran iku bisa tuwuh. Luwih-luwih malah bisa nuwuhake masalah ing sajrone

deduluran.

2) Kurange rasa kesadharan

Rasa kurange kesadharan iku bisa tuwuh ing ngendi wae, bisa ing sajrone kaluwarga, masyarakat, sekolahan, politik lan sapanunggalanipun. Kurange rasa kesadharan iku bisa nuwuhake masalah banjur bisa dipungkasi kanthi musyawarah.

3) Kurange rasa khurmat

Kurange rasa menghormati kuwi tindakan kang negatif, amarga ora bisa menghormati marang apa sing dadi kaputusanane pawongan kasebut. Kayata ing sajrone kaluwarga ibuk kudu menghormati apa kang dadi keputusan bojone. Banjur anak uga menghormati marang koloro wongtuwane tanpa mbantah. Wongtuwa bisa nguweni tuladha kang becik marang anake, dadi anake bisa nyontoh tumindak kang becik saka tumindake wongtuwane.

3. Rasa Kurang Adil

Rasa kurang adil iku bisa uga diarani ora ana keadilan marang pawongan sing duweni masalah. Tuladhane kayata pawongan kang nduweni wewenang kudu tumindak kang adil supaya urip kang rukum tanpa nuwuhake masalah sing dadi budrah ing masyarakat. Panguwasa kudu bisa njaga kawibawaane kanthi tumindak sing becik, jujur, terbuka lan wicaksana. Panguwasa kudu bisa menehi tuladha marang nisorane. Mula panguwasa iku kudu tumindak sing becik. Yen tumindake panguwasa iku als, nisorane mesti ana sing nyontoh lan melu marang kelakuwane. Panguwasa iku kudu nduweni rasa adil sajrone tumindake utawa kaputusanane. Tuladhane panguwasa sing ala kayata ora adil, rajapati lan korupsi. Rasa kurang adil minangka tumindak sing paling akeh ditindakake dening panguwasa uga ya asring kadadeyan ing sajrone masyarakat uga sekolahan.

(1) Cerkak Ngrogoh Rempelo

Pethikan ing ndhuwur nuduhane anae wujud rasa kurang adil sing ditandang marang pak RT perangkat desa sing ora tanpa bayar kanthi murwat. Dheweke wis ngabdhi kanthi becik marang warga lan ngalakake tugas negara kanthi pener nanging tetep

wae dheweke ora pakoleh bayaran sing pantes. Malah kadang mung trima diomel marang warga. Pemerintah iku kudu nyawang marang perangkat-perangkat desa cilik sing kudu dilakoake kanthi adil. Supaya ora tuwuh tumindak sing ala kaya dene korupsi amarga kurang tanpa bayar. Bisa dibuktikake saka pethikan ing ngisor iki.

Tugas sosial, bayarane mung omelane warga. Bener diomel, ora bener tambah diomel. Mula saiki arang wong sing gelem magang dadi RT. Beda maneh karo Jakarta. Saben wulan, Pak RT mesthi nampa bayar. (Ngrogoh Rempelo, Sugeng Kariyodiharjo 124)

Pethikan ing ndhuwur nuduhake anane tumindak kurang adil sing ditandang dening perangkat desa Pak RT. Dheweke dilakokake kanthi cara sing kurang adil, tanpa bayar sing ora mesthi lan ora padha klawan perangkat desa liyane. Dheweke ikhlas ngakoli tugas kasebut amarga iku tanggung Jawabe marang wargane. Nanging dheweke tetep ngemban tugas kasebut amarga wis diwenahi kapercayan amarang pemerintah lan wargane. Dheweke iku pawongan sing jujur masia ngrasa kuciwa marang pemerintah sing ora bisa mbukak netrane marang desa-desa sing cilik utawa desa pingiran.

1) Rasa Kuciwa

Rasa kuciwa tuwuh amarga anane tumindak saka pemimpin sing ora bida adil marang saben pawongan. Kayata yen ana masalah sajrone masyarakat pemimpin kuwi kudu mutusi sing adil lan bisa ditrima marang akal sehat lan ora mutusi kanthi sepihak. Rasa kuciwa yaiku rasa lara ati lan ora bisa nrima marang kaputusan saka saijine pawongan sing miturute ora pas marang apa sing dikarepake atine utawa tumindak sing ora becik miturute.

(1) Cerkak Lintang

Sajrone cerkak "Lintang" ngandharake anane tumindak rasa kuciwa sing ditandang dening Lintang. Lintang kuwi ngrasa kuciwa marang Bapak Ibuke amarga dheweke ora pakoleh rasa katresnan marang ibuk lan bapake. Ibuk bapake iku mung sibu karo pakaryane wae, ora peduli marang Lintang sing isih

mbutuhake kasih sayang perhatian uga bimbingan saka wongtuwane. Nganthi dheweke seneng urip ana ing desane Mak Yatmi yaiku pembantu lan ora gelem mlebu melu wongtuwane kasebut. Bisa dibuktèkake saka pethikan ing ngisor iki.

Bapak ibuke kados boten peduli dhateng putranipun. Nalika Lintang dipundangu Pa Lurah matur bilih boten pengin ndherek bapak utawi ibuke (Lintang Is Me hal 66- 67)

Pethikan ing ndhuwur nuduhake anane tumindak rasa kuciwa kang ditandang dening paraga Lintang. Lintang kuwi kuciwa marang Bapak lan Ibuke sing awit cilik nganthi seprene ora tau ngramut dheweke. Dheweke mung diramut marang pembantune yaiku Mak Yatmi. Mak Yatmi sing tresna lan ikhlas ngramuk menyang Lintang kaya dene wongtuwane dhewe. Nanging kenapa wongtuwa lorone Lintang malah mung merhatekake pakaryan lan usahane ora peduli babarblas marang Lintang. Usaha lan pakaryane Bapak lan Ibuke pancen penting iku ya kanggo mbiyayai Lintang nanging ya kudu adil marang anake Lintang. Lintang kuwi isih SMP isih butuhake perhatian saka Bapak lan Ibuke. Nanging kasunyatan dheweke mung diramut marang pembantune yaiku Mak Yatmi. Nganthi Lintang dititipake Bapak ana omah Mak Yatmi ing desa nggunung kana, banjur Ibuke pingin ngajak Lintang mulih ana Jakarta nanging Lintang ora gelem Lintang wis kadung seneng ana ing desa nggunung amarga kaluwargane Mak Yatmi iku pawongane padha sayang kabeh marang Lintang dadi Lintang luwih seneng ning kana amarga ngrasa yen duwe dulur lan kaluwarga kang utuh.

2) Rasa Pasrah

Rasa pasrah iku salah sawijine sipate manungsa sing ora apik dadi tulaha. Amarga kudune manungsa iku kudu nduweni niat lan kekarapan sing kuwat kanggo nggapai kekarapane kasebut. Nanging sajrone cerkak CGTS iki ana dhata sing nuduhake ngenani rasa pasrah sing ditandang dening para paraga.

(1) Cerkak Gurit Kenbang Kanthil

Sajrone cerkak “Gurit Kenbang Kanthil”

ngandharake anane tumindak rasa pasrah. Carane supaya ora pasrah marang keadaan yaiku kanthi usaha sing tumemen lan eling marang Gustine. Kaluwarga iku dadi tujuan kang utama gawe nuwuhake semangat lan tujuan urip, amarga wis duwe tanggung Jawab marang kaluwargane kasebut dadi kudu nduweni usaha lan pakaryan sing bisa njanjekake supaya bisa urip kanthi tentrem lan tanpa anane rasa pasrah amarga ora duwe ragat utawa anane sawijine masalah. Masalah sajrone kaluwarga iku kudu diadhepi lan dimarekake kanthi cara sing apik, aja nganti nganggo kekerasan utawa ora tanggung Jawab. Dadi kepala rumah tangga iku kudu bijaksana lan tanggung Jawan marang kaluwargane aja malah nganti dadi beban marang kaluwarane, usaha sing gigih kanthi dukungan saka kaluwarga isa dadi panguwate kepala rumah tangga. Bisa dibuktèkake saka pethikan ing ngisor iki.

Kabeh wes dipasrahake Gusti Allah.

Kabeh wes dipasrahake karo bojone. Ya awake saiki bali neng ibu wae, dik? (Gurit Kenbang Kanthil, Sus S. Hardjono 145- 147)

Pethikan ing ndhuwur nuduhake tumindak rasa pasrah kang dilakoni marang Rohmad ajone Aini. Rohmat yaiku kepala rumah tangga sing kurang tanggung Jawab marang kaluwargane. Sing ngubengna masalah dhuwit sajrone kaluwarga yaiku Aini, amarga sing makarya njanjekake Aini. Bojone kuwi mung makarya srabutan nanging iku wae yen ana sing ngejak. Aini iku lunga saka omah dhewe nggawa anak telu lan bojone kasebut. dheweke bingung bakal lunga menyang ngendi amarga dheweke ora duwe dulur saliyané dulur sing saiki lagi ana konflik. Banjur bojone nguwenehi saran yen ngajak mulih menyang omah morotuwane yaiku ibuke Rohmad. Nanging Aini iku bingung mutusi bab kasebut dheweke isin yen kudu ngrepoti morotuwane iku. Banjur gelem ora gelem dheweke mulih menyang omah morotuwane dheweke lan bojone kuwi pasrah marang keadaan utawa pacoban sing lagi ditandangan saiki. Aini uga mikir golek dalan kanggo marekna masalah kasebut. Aini pingin mbangun omah cilik-cilikan sing penting duwe omah dhewe kanthi dhuwit utangan ning Bank lan iyurane isa dipotong gajine Aini saben sasi. Rohmad iku kepala rumah tangga sing bisa manut marang Garwane Aini. Aini sing pontang panting dhewe mikir panguripane.

Pamungkase Konflik Sosial

1. Usaha Golek Gaweyan

Saben pawongan nduweni cara dhewe-dhewe kanggo panguripane. Salah sijine yaiku pakaryan sing kudu digoleki saben pawongan. Yen ora ana pakaryan kepriye para pawongan kuwi bisa nerusake uripe. Mula pakaryan kuwi bab sing penting sajrone panguripane manungsa.

2. Nerusake Sekolah

Proses pamangune manungsa iku bisa kanthi ngenyam sing arane pendhidhikan. Supaya manungsa bisa rentbaka lan negara iki san saya maju kalwan anak bangsa sing wis berpendhidhikan dhuwur. Mula manungsa kuwi yen bisa kudu ngenyambangu sekolah kanthi cilik nganti dewas. Supaya wawasn sing diperoleh iku san asaya akeh lan bisa mbangun bangsa. Konflik sajrone kaluarga iku bisa ndadekake siswa utawa anak ora gelemsekolah amarga rasa kuciwa ora nduweni wongtuwa kang utuh utawa tuwuhe rasa minder marang kancane.

(1) Cerkak Taun Kang Manjila

Lara ati sajrone cerkak “Taun Kang Manjila” ditandang dening Aku. Dheweke nandang lara ati marang Gustine amarga dheweke kelangan pawongan sing paling ditresnani yaiku ibuke. Ibuke kapundhut ing ngarsanipun Gustine, lan Aku durung bisa nrima bab kasebut. Amarga sadurunge aku yawis kelangan Bapaku saiki ganti kelangan Ibuku. Manungsa iku pancen bakal bali menyang ngarsanipun Gustine. Aku kaya ora duwe dhaya kanggo nerusake uripku maneh. Bisa kagambar saka pethikan ing ngisor iki.

Aku bali serang
nerbitake tulisanku dhewe
lan uga tulisane siswaku.
Uga luwih sregep sinau
nulis lumantar melu
perkumpulan-perkumpulan
penulis ing *facebook* utawa
liya-liyane. (Taun Kang
Manjila, Eri Sudarwati 32)

Pethikan ing ndhuwur nuduhake anane tunindak nerusake sekolah sing ditandang dening Aku. Aku ning kene nduweni pakaryan dadi Guru sing kudu rentbaka sajrone pamulangane. Dheweke nduweni tanggung Jawab dadi Guru dhidik marang siswa-siswane. Nanging ning kene dheweke terpuruk kaya ora

duwe dhaya lan ora duwe niatan maneh gawe mulang apa maneh nerbitake karya-karyane siswane. Paraga Aku lagi wae nandhang kucita uga lara ati amarga lagi wae ditinggal seda ibuke sing mung diduweni saiki. Bapake yawis seda ninggalake dheweke awit isih SMP. Trus iki maneh kelangan ibuke dadi dheweke durung bisa nrima yen ibuke kuwi nyatane wis ninggalake dheweke lan anak-anake. Banjur dheweke nduwe tekat lan kudu bangkit maneh amarga dheweke isih duwe tanggung Jawab marang siswa lan nerbitake karya-karyane uga nerusake panguripane. Ora bisa yen dheweke kaya mangkana terus, dadi dheweke bali serangat nerbitake sawijine karyane dhewe lan karyane muride uga melu nulis-nulis ing sawijine klompok ing *facebook*.

3. Ngalah

Ngalah iku ora berarti ditindes terus, nanging ngalah amarga mung pingin ngalahi salah sawijine masalah sing tuwuh. Dadi ngalah iku dudu artine wong sing lemah tapi wong sing dewasa amarga pawongan kasebut emoh yen masalah kasebut tambah dhawa lan emoh yen ngrepiti pawongan liya. Kaya dene ing sajrone kaluarga ngalah amarga kpingin ngaso salah siji amarga anake ora ana sing ngramut. Ngalah iku bisa nyatakake sawijine tindakan, ana, pengalaman uga liyane.

4. Musyawarah

Musyawarah yaiku sawijine usaha kang bebarengan utawa kumpul klawan sikap rendah hati kanggo mutusi utawa golek dalan kanggo mungkasi sawijine masalah supaya bisa njupuk kaputusan bebarengan sajrone marekna masalah duniawi utawa sing ana ing masyarakat. Uga bisa disebut kanggo mecahna masalah ing masyarakat, utawa ranah liyane kayata ranah ukum, ranah politik lan ranah-ranah liyane. Dadi sajrone putusan musyawarah kuwi ora bisa sapenake dhewe utawa miturut pandangane dhewe. Mula udu diputusi kanthi rame-rame lan pira-pira pihak sing ana ing sajrone musyawarah kasebut.

(1) Cerkak Taun Kang Manjila

Sajrone cerkak “Taun Kang Manjila” iki anane kadadeyan musyawarah ing sajrone kaluarga sing dilakokake marang anak lan ibuke. Ibuke ngomong marang Kiki anake yen pabrik

tahune kuwi ditutup lan pingin ngaso karo momong putune anake Kiki, amarga Kiki kuwi wis sibuk maranag pakaryane sing dadi guru budhal isuk moleh sore apa maneh Kiki ora percaya marang *baby sister*. Sing digambarake ana ing pethikan ing ngisor iki.

Kik, kepriye yen pabrike ditutup wae. Aku kepingin ngaso lan bisa momong anakmu, Eriza. Piye miturutmu? Pandangune ibu wengi iku. Nalikaning aku umbah-ubah klanbi bayi. (Taun Kang Manjila, Eri Sudarwati 30)

Pethikan ndhuwur nuduhake anane tunindak musyawarah ing sajrone kaluwarga sing dilakokake marang ibuk lan anake. Kiki iku nduweni pakaryan dadi guru sabendina budhal esuk lan moleh sore anake dititipake marang ibuke. Ana ing sawijine dina ibuke ngomong ning Kiki yen dheweke pingin ngaso lan pabrik tahu sing wis dadi usaha kaluwargane wiwit Kiki cilik nganthi anak-anake wis nduweni kaluwarga iku ditutup wae. Amarga ibuke mung pingin ngaso lan momong putune yaiku Eriza anake Kiki. Ibuke katindak gerah ana ing pira-pira taun iki, mula dheweke mung pingin ngaso lan trima momong wae. Awake wis ra kuat yen dienggo makaryo kaya dene pas anak-anake isih cilik kae. Dadi Kiki ngeiyani apa sing dadi kekarepane ibuke iku mau, saiki ganti dheweke sing makarya ibuke sing istirahat.

PANJUTUP

Dudutan

Panliten kanthi irah-irahan Konflik Sosial sajrone antologi cerkak *CGTS* Dening Ary Nurdiana ditintangi kanthi nganggo tintingan Sosiologi Sastra. Konflik sosial asring dialami maranag sekabehane masyarakat. Para manungsa wis padha mangerteni yen konflik yaiku sawijine bab kang ndadekake urip sing dilakokake dadi luwih sampurna klawan sekabehane lika-liku masalah sing tuwuh ing kanyatan. Konflik uga bisa ndadekake saben pawongan iku luwih dewasa, luwih bisa ikhlas sajrone nglakoni panguripane, lan luwih wicaksana sajrone njupuk kaputusan sajrone panguripane.

Karya sastra Ary Nurdiana sajroné antologi cerkak kanthi judul *CGTS* akeh nuwuhake unsur-unsur sosial klawan nyajiakke konflik-konflik sosial sajrone panguripane ing padinan. Metodel kang digunakake sajrone panliten iki yaiku deskriptif analitis utawa kualitatif deskriptif. Sajrone pangumpulane dhatuwa bisa kadut wujud konflik sosial, panyebab lan panyesaiane konflik kang wis dindharake ing ndhuwur.

Pamrayoga

Tintingan sabanjure bakal kaajab bisa ngonceki antologi cerkak *CGTS* iki kanthi luwih jero lan gambang maneh. Kadadeyan-kadadeyan kang ana sajrone antologi cerkak *CGTS* iki bisa kanggo patuladhan tumrap pamaca umum kang paling wigati yaiku ngenani konflik sing ana sajroné panguripane manungsa saben dina kang digambarake saben paraga ing sajrone antologi cerkak *CGTS*. Lumantar panliten iki kaajab supaya bisa nyengkuyung pangrembakane karya sastra Jawa modern mligine kanthi tintingan Sosiologi sastra. Saka panliten iki muga bisa nuwuhake gregete para pamaca supaya or niru marang konflik-konflik sosial sing ditandang marang para paraga sing ana sajrone antologi cerkak *CGTS* iki. Supaya bisa urip kanthi ayen tentrem rukun uga kadadeyan kasebut bisa dadi tuladha kang becik lan nambah kawruhaning sajroné urip ing masyarakat.

KAPUSTAKAN

Aminuddin 1987. *Pengantar Apresiasi Karya Sastra*. Bandung: Sinar Baru Algesindo.

Arikuntoro S. 2006. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktik*. Ed Revisi VI, Penerbit PT. Rineka Cipta, Jakarta.

Cahya, Iva Nilasari Nur. 2017. *Novel "Juminem Dodolan Tenpe" Anggitane Tulus Setiyadi (Tintingan Sosiologi Sastra)*. Surabaya: UNESA (skripsi ora diterbitake).

Damono, Sapardi Djoko. 2002. *Pedoman Penelitian Sosiologi Sastra*. Jakarta: Pusat Bahasa

Damono, Sapardi Djoko. 2009. *Kita dan Sastra Dunia*. Makalah Seminar Nasional Bahasa, Sastra, dan Budaya. Tanggal 29 Oktober 2009:

Fakultas Ilmu Budaya, Undip, Semarang

Sastra Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

- .. 2003. *Sosiologi Sastra*. Semarang: Magister Ilmu Susastra Universitas Diponegoro.
- Darni. 2015. *Kekerasan Terhadap Perempuan Dalam Fiksi Jawa Modern*. Surabaya: Unesa University Press.
- Drs. Soetomo. 1995. *Masalah Sosial dan Pembangunan*. Jakarta: PT. Dunia Pustaka.
- Endraswara, Suwardi. 2004. *Metodologi Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Penerbit Pustaka.
- Endraswara, Suwardi. 2002. *Metodologi Penelitian Sastra Epistemologi, Model, Teori, Dan Aplikasi*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Faruk. 2013. *Pengantar Sosiologi Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Linggar, Esa Wahyu Setyo. 2017. *"Konflik Sosial dalam Novel Kambing & Hujan karya Mahfud Ikhwan (kajian konflik sosial Lewis A Coser)"*. Skripsi ora diterbitake. Surabaya: Unesa.
- Najid, Moh. 2009. *Mengenal Apresiasi Prosa Fiksi*. Surabaya: University Press.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2002. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2007. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Novianti, Elis. 2016. *Konflik Sosial Sajrone Cerbung "Tikus Bangkok" Anggitane Adinda AS (Tintingan Sosiologi Sastra)*. Surabaya: UNESA (skripsi ora diterbitake).
- Rahayu, Endang Telasih. 2013. *Konflik Ing Jagading Pamulangan Sajrone Antologi Cerkak "Trubus Kang Mranggas" Anggitane Tiwiek S.A*. Surabaya: UNESA (skripsi ora diterbitake).
- Ratna, Nyoman Kutha. 2003. *Paradigma Sosiologi Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2009. *Paradigma Sosiologi Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2013. *Teori, Metode, dan Teknik Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2004. *Teori Metode dan Teknik Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Seni, M Atar. 1988. *Anatomi Sastra*. Padang: Sidharma.
- Seni, M Atar. 1993. *Metode Penelitian Sastra*. Bandung: Angkasa.
- Setiadi, M Elly dan Kolip Umar. 2001. *Pengantar Sosiologi Fakta dan Gejala Permasalahan Sosial: Teori, Aplikasi, dan Pemecahannya*. Jakarta: Kencana Prenada Media Group.
- Suminto A Sayuti. 2000. *Berkenalan Dengan Prosa*. Yogyakarta: Gama Media.
- Surakhmad, Winarno. 1985. *Pengantar Penelitian Ilmiah: Dasar, Metode dan Teknik*. Bandung: Tarsito.
- Sunarto. 2001. *Metodologi Penelitian Ilmu-Ilmu Sosial dan Pendidikan*. Surabaya: UNESA Press.
- Soekanto, Soerjono. 1997. *Sosiologi Suatu Pengantar*. Ed revisi IV, Jakarta: PT. Raja Grafindo Persada.
- Teeuw, A. 1988. *Sastra dan Ilmu Sastra Pengantar Teori Sastra*. Jakarta: PT. Dunia Pustaka Jaya.
- Teeuw, A. 1984. *Sastra dan Ilmu Sastra: Pengantar Teori Sastra*. Jakarta: Pustaka Jaya.
- Wellek, Rene dan Austin Warren. 1989. *Teori Kesusastraan (penerjemah Melani Budianta)*. Jakarta: PT Gramedia.
- Wellek, Rene dan Austin Warren. 1990. *Teori Kesusastraan*. Jakarta: PT. Gramedia.

Widyatama, Faruk. 2010. *Pengantar Sosiologi Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Wahyudi, Tri. 2013. Sosiologi Sastra Alan Swingewood Sebuah Teori. *Jurnal Poetika*. Vol. 1 No. 1. 2013. Universitas Gajah Mada Yogyakarta.

Zaahiroh, Irma Tri. 2012. *Konflik Sosial Sajrone Novel "Meryani" Karya Okky Madasari (Perspektif Georg Simmel)*. Surabaya: UNESA (skripsi ora diterbitake).